

Ulkomaisten opiskelijoiden opiskelu oppivelvollisuuden piiriin kuuluvassa opetuksessa

Tässä muistiossa esitetään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen (LOS) perustuvia näkökohtia, joita liittyy alle 18-vuotiaiden ulkomaalaisten lasten opiskeluun oppivelvollisuuden piiriin kuuluvassa opetuksessa Suomessa, käytännössä lukiossa. Tarkoitus on nostaa esiin seikkoja, joita tulisi ottaa huomioon lapsen edun arvioimiseksi ja varmistamiseksi näissä tilanteissa, mutta muistiossa ei oteta kantaa siihen, miten nämä seikat tulisi ratkaista. Muistiossa esitämme esimerkiksi koulutuksen järjestämiseen, opintojen tukemiseen, perhe-elämään, kuormittumiseen, terveyteen, läheissuhteisiin, elintasoon, toimeentuloon, kieleen, uskoon, kulttuuriin, suojeluun, vapaa-aikaan ja ystävyyssuhteisiin liittyviä näkökulmia, jotka kaikki tulee huomioida arvioidessa lapsen etua.

Taustaa. Muistio koskee sellaisten lasten hyvinvointia ja oikeuksia, jotka tulevat Suomeen suorittamaan toisen asteen opintoja yritystoiminnan myötävaikutuksesta. Tietojemme mukaan he saavat ennen saapumistaan vuoden kestävästä suomen kielen koulutuksesta lähtömaassaan. Kielikoulutus on maksullista (lehtitietojen mukaan 3200 e). Opiskelija tarvitsee ymmärtääksemme Suomeen tullaan opiskelijan oleskeluluvan, jonka edellytyksenä on, että hänet on hyväksytty oppilaitokseen opiskelijaksi. Lisäksi oleskeluluvan edellytyksenä ovat riittävät varat elinkustannusten kattamiseen ja vakuutus sairaus- ja lääkekulujen varalta. Lehtitietojen mukaan oppilaan vanhemmat/huoltajat vastaavat lapsen asumisen ja elämisen kustannuksista Suomessa. Lapsi saa Suomessa oppivelvollisuuslain mukaisesti ilmaisen opetuksen, mutta lapsen huoltajilta edellytetään kielikoulutuksen kustannusten lisäksi suhteellisen suuria taloudellisia panostuksia.

Hankkeen yhteydessä ei ymmärtääksemme ole tehty kattavaa lapsivaikutusten arviointia. Kyseessä olevien lasten oikeuksia, lapsen etua, tulisi kuitenkin arvioida ainakin seuraavista lähtökohdista.

Lapsen edun arviointi. Lapsen etu muodostuu kaikista lapsen oikeuksista, eikä mikään yksittäinen oikeus, kuten oikeus koulutukseen, nouse muiden oikeuksien edelle. Lapsen oikeuksien komitea painottaa, että LOS:n mukaisten "oikeuksien välillä ei ole minkäänlaista hierarkiaa, vaan "lapsen etu" muodostuu kaikista siinä määritellyistä oikeuksista eikä mitään

oikeutta voida vaarantaa tulkitsemalla lapsen etua kielteisesti". Komitea myös muistuttaa, että "aikuisen arvio lapsen edusta ei voi ohittaa velvollisuutta kunnioittaa kaikkia yleissopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia".¹

Velvollisuus arvioida lapsen etu. Vaikka lieenee selvää, että kyseessä olevassa tilanteessa huoltajien tarkoituksena on turvata lapsen tulevaisuus, hyvä koulutus ja pääsy jatko-opintoihin, huoltajien tulisi arvioida tilannetta kokonaisvaltaisesti, lapsen etu huomioon ottaen. Huoltajien olisi myös kuunneltava lapsen mielipidettä ja otettava se huomioon (LOS 12). Myös muilla prosessin osapuolilla (opiskelijoita "välittävä" yritys, Maahanmuuttovirasto, vastaanottava koulutuksen järjestäjä ja oppilaitos) on velvollisuus toimia lapsen edun mukaisesti (LOS 3.1). Lapsen etua on siis arvioitava kokonaisvaltaisesti ja yksilökohtaisesti myös "vastaanottavassa" päässä.

Oikeus opetukseen. LOS (28 ja 29 artiklat) takaa jokaiselle lapselle oikeuden saada opetusta, ja sopimusvaltiot ovat sitoutuneet muun muassa mahdollistamaan maksuttoman perusopetuksen kaikkien saataville. Tähän ovat sitoutuneet kaikki sopimusvaltiot ja lähtökohdaisesti jokainen sopimusvaltio on vastuussa oman lainkäyttöalueensa piirissä olevista lapsista. Lähtökohtana voidaan pitää, että lapset saavat maksuttoman perusopetuksen omassa kotimaassaan lähikoulussa, lähellä omaa perhettään ja muita läheisiään.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on muun muassa todennut, että "[k]oulutuksen yleistavoitteena on maksimoida lapsen valmiudet ja mahdollisuudet osallistua täysimääräisesti ja vastuullisesti vapaan yhteiskunnan toimintaan. On syytä korostaa, että pääasiassa tiedon keräämistä ja kilpailua painottava opetus, joka johtaa lasten liialliseen kuormittumiseen, voi vakavasti haitata lapsen valmiuksien ja lahjojen mahdollisimman täysimääräistä ja harmonista kehittymistä. Koulutuksen tulisi olla lapsiystävällistä ja yksittäistä lasta innostavaa ja motivoivaa. Koulujen tulisi vaalia humaania ilmapiiriä ja antaa lasten kehittyä kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti."²

Oikeus perheeseen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen johdanto-osassa todetaan, että perhe on yhteiskunnan perusr ryhmä ja sen kaikkien jäsenten ja erityisesti lasten hyvinvoinnin ja kasvun luonnollinen ympäristö. Lapsella on oikeus omaan perheeseen sekä muihin läheisiin ihmissuhteisiin. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden on tunnustettava, että "lapsen tulisi persoonallisuutensa täysipainoisen ja sopusointuisen kehityksen vuoksi kasvaa perheessä onnellisuuden, rakkauden ja ymmärtämyksen ilmapiirissä." (LOS johdanto.) Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsen lähettämistä opiskelemaan toiseen

valtioon useammaksi vuodeksi vieraalla kielellä ja vieraassa kulttuurissa, on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla hänen kehittyvien valmiuksiensa valossa. Vanhemmilla/huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. (LOS 5, 9 ja 18.) Lapsen edun on määrättävä vanhempien/huoltajien toimintaa ja päätöksiä (LOS 3.1 ja 18). Käsillä olevassa tilanteessa vanhemmilla/huoltajilla ei välttämättä ole mahdollisuutta huolehtia kasvatustehävästään jo pelkästään pitkien välimatkojen vuoksi. Huolimatta siitä, että Suomeen hakeutuvilla nuorilla voi olla lähtökohtaisesti korkea motivaatio opiskeluun, voi kenelle tahansa tulla eteen ongelmia. Kouluterveyskyselyn mukaan lukiolaisnuorten kokema ahdistus on lisääntynyt tuntuvasti. Vuonna 2021 peräti 28 prosenttia lukiolaistytöistä ja 12 prosenttia -pojista raportoi koulu-uupumuksesta. Uupumusasteisesta väsymyksestä kertoi 48 prosenttia lukiolaistytöistä. Ahdistusta koki yli kolmannes lukiolaistytöistä ja viidennes -pojista. Opiskelu vieraassa maassa voi olla lapselle äärimmäisen kuormittavaa, eikä lapsella ole Suomessa perhettä tai muutakaan läheisverkostoa vähentämässä kuormitusta. On syytä muistaa, että lukiolaiset ovat vielä lapsia. Kasvava nuori tarvitsee aina tukea jokapäiväiseen elämään, vaikkei mitään erityisiä ongelmia olisikaan. Ideaalitilanteessa tätä tukea saa omilta perheenjäseniltään. Huoltajilla on lisäksi vastuu oppivelvollisuuden suorittamisesta (oppivelvollisuuslaki 9 §), jonka seuranta ja arviointi voi myös olla hankalaa toisesta valtiosta käsin.

Oikeus omaan kieleen, kulttuuriin ja uskontoon. Lapsella on oikeus omaan kieleen, kulttuuriin ja uskontoon (LOS 14 ja 30, ks. myös LOS 29 1. c) kohta). YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen uskonnollisen ja sivistyksellisen identiteetin osalta on kiinnitettävä asianmukaista huomiota jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa, ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan, kun harkitaan esimerkiksi lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle.³ Yhtä lailla jatkuvuudesta ja taustasta on huolehdittava muissakin tilanteissa, kun lapsi on erossa perheestään ja toisessa elinympäristössä. Lapsen etu kyseessä olevassa tilanteessa edellyttää siten, että lapsella olisi Suomessa opiskellessaan myös mahdollisuus saada oman äidinkieliensä ja uskonnon opetusta, sekä oikeus harjoittaa omaa kulttuuriaan.

Oikeus terveyteen. Lapsella on oikeus suojeluun (mm. LOS johdanto ja 3.2) ja terveyteen (LOS 24). Opiskelua varten tarvittavan oleskeluluvan edellytyksenä on, että opiskelijalla on vakuutus sairaus- ja lääkekulujen varalta. Kulujen kattamisen lisäksi olisi arvioitava sitä, kuka ja miten huolehtii lapsesta, jos hän sairastuu Suomessa ollessaan. Terveysongelmat voivat olla fyysisiä tai henkisiä, mutta ongelmia voi ilmetä myös esimerkiksi päihteiden käyttöön

tai sosiaalsiin suhteisiin liittyen. Myös koulunkäynnin ongelmat voivat edellyttää, että läheinen aikuinen olisi lapsen tukena ja apuna.

Oikeus suojeluun. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan lapsen oikeutta erityiseen suojeluun ja huolenpitoon (LOS johdanto). Miten toimitaan, jos lapsi joutuu kaltoinkohtelun tai väkivallan uhriksi? YK:n lapsen oikeuksien komitea mukaan lapsen suojelu ja huolenpito on ymmärrettävä laajassa merkityksessä kattaa lapsen materiaaliset, fyysiset, koulutukselliset ja emotionaaliset tarpeensa sekä kiintymyksen ja turvallisuuden tarpeen.⁴ Lisäksi lapsen edun arvioinnissa on otettava huomioon lapsen turvallisuus, joka kattaa lapsen suojelun kaikenlaiselta fyysiseltä ja psyykkiseltä kaltoinkohtelulta, väkivallalta ja hyväksikäytöltä (LOS 19, 32-39). Komitea katsoo, että "[l]apsen edun huomioivan lähestymistavan soveltaminen päätöksentekoon merkitsee lapsen senhetkisen turvallisuuden ja koskemattomuuden arvioimista. Varautumisperiaate edellyttää kuitenkin myös sen arviointia, millaisia riskejä ja haittoja sekä muita seurauksia päätöksestä voi tulevaisuudessa aiheutua lapsen turvallisuudelle."⁵

Oikeus riittävään elintasoon. Lapsella on oikeus riittävään elintasoon (LOS 27). Ensisijainen vastuu elintasosta on lapsen huoltajilla. Suomeen opiskelemaan tulleelle lapselle on turvattava asunto, ravinto ja muut elämisen perusasiat. Vastuu näistä on ensisijaisesti lapsen huoltajilla. Haasteena voi olla esimerkiksi varmistaa, että huoltajat kykenevät vastaamaan (ja vastaavat) lapsen elinkustannuksista usean vuoden oleskelun aikana. Lapselta itseltään edellytetään varsin paljon kykyä itse huolehtia perusarjen asioista, kun hän on ilman perhettään opiskelemassa Suomessa. Taloudelliset haasteet voivat johtaa siihen, että nuori joutuu haakeutumaan töihin, jolloin opiskelu keskeytyy tai edistyminen opinnoissa viivästyy.

Oikeus vapaa-aikaan, kulttuuriin ja harrastamiseen. Kyseisessä hankkeessa lapsia halutaan sijoittaa nimenomaisesti tyhjeneviin, lapsikadosta kärsiviin maaseutumaisiin kuntiin. Lapsen edun arvioinnissa on kiinnitettävä huomioita siihen, miten Suomeen opiskelemaan tulevien lasten oikeus vapaa-aikaan, kulttuuriin ja harrastamiseen (LOS 31) voidaan turvata. Oleellinen ja tärkeä osa lapsen vapaa-aikaa ovat ystävyys- ja kaverisuhteet. Näillä kaikilla on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Lapsiasiavaltuutetun ja marraskuussa julkaistavan selvityksen mukaan maaseudulla asuvien lasten ja nuorten oikeus harrastamiseen, vapaa-aikaan ja kulttuuriin toteutuu eri arvioiden mukaan heikosti. Sama havainto on tehty aiemmissa selvityksissä ja lasten sekä nuorten tapaamisissa. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan "[n]uorten oikeus lepoon ja vapaa-aikaan ja oikeus osallistua vapaasti

leikki-, virkistys- ja taidetoimintaan sekä verkossa että verkon ulkopuolella ovat olennaisia heidän identiteettinsä tutkimisen kannalta ja tarjoavat nuorille mahdollisuuden tutustua kulttuuriinsa, kehittää uusia taidemuotoja, luoda ihmissuhteita ja kehittyä ihmisinä. Vapaa-aika, virkistystoiminta ja taiteet antavat nuorille ainutlaatuisuuden tunteen, joka on olennainen heillä ihmisarvoon, optimaaliseen kehitykseen, sananvapauteen, osallistumiseen ja yksityisyyteen olevien oikeuksien kannalta.”⁶

Oikeus itsenäisyyteen.

Lopuksi. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa lapseksi luetaan kaikki alle 18-vuotiaat ihmiset. Sopimus on laadittu, jotta maailmassa tunnistettaisiin ja tunnustettaisiin lasten olevan oikeutettuja erityiseen huolenpitoon ja apuun. Olemme edellä koonneet niitä tekijöitä, jotka koulutuksen lisäksi tulee huomioida arvioitaessa lapsen etua tilanteessa, jossa lapsi halutaan lähettää toisen asteen koulutukseen vieraaseen kieli- ja kulttuuriympäristöön ilman perhettään. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen johdanto-osassa korostetaan, että lapsen tulisi olla täysin valmis elämään itsenäistä elämää yhteiskunnassa. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että lapsen henkisistä, fyysisistä ja sosiaalisista tarpeista huolehditaan niin kauan kuin lapsen yksilöllinen kehitys sitä edellyttää. Luontevimmin tämä tehtävä täytetään lapsen lähiyhteisössä. Lapsiasiavaltuutettuna katson, että lapsen erottaminen perheestään ja lähiyhteisöstään tulee tehdä mahdollisimman lyhytaikaisesti tai vain lapsen edun kannalta välttämättömissä tilanteissa.

Jyväskylässä 19.10.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 lapsen edun ensisijaisuudesta CRC/C/GC/14, kohta 4.

² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 koulutuksen tavoitteista CRC/GC/2001/1, kohta 12. Verkossa <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

³ CRC/C/GC/14, kohta 56.

⁴ CRC/C/GC/14, kohta 71.

⁵ CRC/C/GC/14, kohta 74.

⁶ CRC/GC/C/14, kohta 75.